

מי אמר שהוא שחור?

(ראה שער)

שעות מספר לפני חלוקת פרס אויסישקין בירושלים בחודש שעבר, ישב מדוכי טביב, המספר התימני הממושקף והאהוד, בקפה ירושלמי. גבר גבהי קומה ניגש אליו, בירך אותו בקול עמוק על קבלתו את הפרס. טביב הודה למברכו, הירר בקול רם מי הסופר השני שקיבל את הפרס: הצעיר השני חייר, סיפק לו את הפרס המבוקש: הוא עצמו החתן השני.

הידועה היתה כפצצה. טביב, שהוא אדם נעים-הליכות ומיטיב עם הבריות, כמעט שכח מרוב אפתעה לחזור ברכה למברכו. הוא האמין בקושי למשמע אוניו.

אותו ערב חולק פרס אויסישקין לשנת חשי"ד בטכס חגיגי, שהיה בשעה, בין מר דכי טביב (דרך של עפר) וייגאל * מוסינזון (דרך גבר). למחרת היום היו כל סופרי ישראל שותפים להפתעתו של טביב מלפני יום. כי מתן פרס ספרות לסופר זה, המתח ביקורת חריפה על יסוד יסודותיו של הקרי בוך ועל התנהגות ההגנה כלפי אצ"ל בימי המאבק האנטי-בריטי, הוא כמעט מהפכה בכוס המים העומדים שהיא הספרות העברית החדשה.

נער בראש העדר. למוסינזון עצמו היתה זאת הגשמה של חלום שהתחיל לפני 27 שנה, בו השקיע יותר עבודה שחורה מאשר כל סופר ישראלי אחר.

חלום זה נולד כשישב ייגאל הילד בבית הספר של משק השומרי-הצעיר בית-אלפא, כתב חיבור על חיייה שעברה עליו יום לפני כן. אותו יום יצא עם עדר המשק אל מעין הסחנה. היתה זאת עונה של המי לטות ומשך היום עור הילד לכבשים רבים להמליט. אולם בדרך חזרה לא יכלו התולדות לנוע לבדן — על הילד היה להרים אותן, להעבירן מרחק מה, לחזור אל העדר ולהור ביל אותו את אותו המרחק. בינתיים ירד הלילה, ואנשי המשק יצאו לחפשו ("יחכן" שדאנו לעד יותר מאשר לך, חייר מוסינזון בספרו את המקרה).

החיבור הצליח. זו הפעם הראשונה בחייו הקצרים זכה הנער לשבחים. הוא החליט להיות סופר.

חילופיות זכר וצפרים. אם לא זכה

הצעיר בתל-אביב, גידל שפס למען ייחשב למבוגר יותר. הוא החל עובד כטייה, הרוויח די כסף כדי לכמן נסיעה פרטית לאורכיה, יחון, רומניה ופולין.

כמעט עסקן. פועל הבנין הצעיר, שהיה ממינה על חלוקת העבודה בבנין מחנה אנגלי ליד נתניה, התבלט חיש מהר. בן 17 כבר נבחר כחבר למועצת פועלי נתניה. "לולא עסקתי בספרות הייתי יכול להיות כיום עסקן פועלים", סבור. אולם במקום זאת עשה צעד מכריע אחר: הוא הצטרף לבנין לקיבוץ נען. שאחיו** היה חבר בו.

משך 12 שנה היה ייגאל מוסינזון חבר משק. הוא עבר בו את כל הגלגלים, היה פועל בנין, עגלון, טיח, מגיש בחדר-אוכל, קורפורל של נוסרים. אולם הוא לא היה הטיפוס הכובש לבבות בקיבוץ. הוא לא ישב בקומפוזים, לא השתתף באסיפות, לא לקח כל חלק בחיי החברה שהם חיוניים לבריאותו של משק. הסיבה: אחרי שמונה שעות העבודה היה אץ למקלחת מחליף בגדים ומתבודד בחדרו שחורו ארוכות כדי לכתוב. אולם אנשי המשק לא ידעו מה עושה הברם המזור בבדידותו.

היתה זאת עבודת פרך. רק כמיות עצור מות של קפה שחור ובריאות גופנית בלתי רגילה איפשרו לו להיות חיים אלה. גם הם לא עמדו לו, לכסוף — זמן מה לפני מלחמת העצמאות התנקם הגוף במצביו האכזרי, הגיב בצורה של אפיסת כוחות.

אבן עזר הרגל. מעטים מבין הצעירים יותר, המקאים כיום בהצלחתו של מוסינזון, יכולים לתאר לעצמם כה היתה מידת ההתמדה שהיתה דרושה כדי להגיע אפילו לשלב הראשון, לעבודת-הפרך הגופנית נוספה שררה איומה של אכזבות.

משך שמונה שנים רצופות כתב מוסינזון מחזה אחרי מחזה — מבלי שאף אחד מהם הוצג. בחיפשה מן המשק שחק את סוליות נעליו, זכה בכל מקום ליחס הלולול הסלחני שאנשי התיאטרון החתיקים היו רגילים לעדו באותם הימים לאנשים צעירים שבדלו באיץ. את מחזהו תאר אשת ער, שכבר היה פרי יאוש, הגיש בזה אחר זה לשלושה במאים בשלושה תיאטרונים, ששלושתם החזירוהו. רק אחרי שכבר התפרסם כסופר, קיבל האוהל את המחזה להצגה. אז נתברר

הששי, וכי הרויח 2 לא". הלכתי ושתיתי מיץ", נזכר מוסינזון. **האנגלים עשו טובה.** באז היתה דרך העליה מהירה יותר. שלמה טנאי, איש השור מר-הצעיר העורך כיום את המחנה, יום כתב עת משותף של הסופרים הצעירים. הבמה המשותפת, שהופיעה ב-1946 נקראה ילקוט הרעים, עוררה הר חיובי גם בקרב הקשישים. אחת הסיבות: כל אנשיו היו צעירים שהלכו בתלם, לא הרגזו איש. אחדים מהם הולכים בתלם עד היום, טבעו בו מזמן.

בינתיים הומינה ספרות-פועלים ספר סיפור רים אצלו, פירסמה אותו בשם אפורים כשם. הספר עורר רוגז-מה מפני שהנציח מקרים טראגיים שקרו במציאות, אולם מאחר שלא קרו דחאק במשק נען, לא הרגזו הדבר את חבריו למשק יתר על המידה.

למחרת יום הופעת אפורים כשן בשבת השחורה, נאסר ייגאל מוסינזון. תחילה חשבו שהאנגלים אסרוהו בגלל הספר, אולם נתברר כי היה זה מאסר שיגרתי, כל אנשי הפלמ"ח

מעשה שבאמת קרה בנען. תחת הכותרת כתב השבועון: "פרק מתוך רומן". במשק געשה ההתרגשות. היתה ההרגשה כי אחד מבניו תלה לעיני רבים את הכבשים של החברה הקיבוצית, עשה זאת על מגת לחתור תחת אשיות המשק, דמוכירות פנתה למוסינזון, דרשה ממנו שלא יפרסם את הספר.

"יכולתי לגלות להם שהרומן בכלל עוד לא נכתב", הודה מוסינזון. "אולם זה היה ענין של עקרון. הבינתי שיש כאן בישחק של גורל, כמו בטרדיה יוונית. עזבתי את המשק..."

"הכה עז הקו". לא היה זה ובר קל. ייגאל נטש את המשק ועמל של 12 שנות היים, לקח עמו את משפחתו. מבחינה כלכלית היה עליו להתחיל את כל חייו מחדש. הוא חפש משק בבית-שערים, בית ו-70 דונם אדמה. היה דרוש לכך כסף. הרבה כסף. מוסינזון פנה לד"ר אהרון ברט, מנהל

משה שמיר, ייגאל מוסינזון ושימה טנאי בימי ילקוט הרעים בשמש הרעיון, כנפיים של דונג

הבנק הלאומי, ביקש הלוואה של כמה אלפי לירות. "אדוני", השיב ברט, "אנחנו לא נותנים כסף לאנשים פרטיים". מוסינזון היתמם: "לו ידעתי איך ולמי נותנים, הייתי בעצמי מנהל בנק!". ברט חייר, נתן את הכסף.

משך שלוש שנים עבד מוסינזון כמסורף, כתב מספר כמעט אגזי של יצירות שמסרתן העיקרית היתה להצליח בשוק ולייצב את מצבו הכלכלי — מחוות בכל התיאטרונים, סידרת ספרי הסחנה שחוללו מהפכה בנוער הצעיר, זכו להפוצה אדירה. חבריו לשעבר, שהתרחקו ממנו אחרי שעזב את התלם ההי רוש של הילדים המפונקים, סיפרו עליו בדיחה ודוגית: "שאתה מהם טילפן למשק, קיבל מאשנו את התשובה: 'הוא עסקן. זה עתה התחיל לכתוב מחזה. תחכה כמה רגעים על הקו עד שיגמור...'".

מלבד עבודתו במשק, כתיבתו הפוריה, נסיונו להקים בחסות אבא חושי תיאטרון מקומי בחיפה, התגייס מוסינזון למשטרה בדרגת עוזר-מפקח-מחוזי (שלושה כוכבים), ממונה על יחסי הציבור.

אשכים וביקורת. מעטים ידעו שאותה שעה עסק מוסינזון במלאכה שראה בה גולת-ההכותרת של יצירתו עד כה: כתיבת ספרו דרך גבר, שארכה שלוש שנים.

דרך גבר הוא בלי ספק סימן דרך, ולא רק בחייו של מוסינזון בלבד. כיצירה ספר רותית אין לו במה להתבייש לפני כל ספר אחר שנולד בדרך הצעיר בארץ. ואילו כחייו לוחם של סופר הוא עולה על רובם: דרך גבר היא היצירה הראשונה המבטאת בגלוי ביקורת אנושית על משטר החיים בקיבוץ.

בהתאם לנוהג שהשתרש בארץ, התחמקו מחיובת על השאלה היסודית, פתחו במקום זה בהשמעה גועלית של הספר כ"פורנוגרפי" או "ארוטי". הם נאחזו בעיקר במשפט בודד אחד: "אשכים כבדים וגאים לו, וכבר שיער צהוב-שחור עוטרים כהינומה". אולם עניני האהבה הגופנית חופסים בספר פחות מקום מאשר כמעט בכל ספר אחר של הספר דות הצעירה. מוסינזון עצמו טעה בהכחיר את הספר בפסוק ממשלי: "שלושה דברים נפלאו ממני וארבעה לא ידעתיים: דרך הי נטר בשמים דרך נחש עלי צור, דרך אניה בלב ים ודרך גבר בעלמה". נכון יותר היה לימר, בראש הספר: "דרך ההגנה באציל, (המשך בעמוד 15)

במשק נאסרו לפי רשימה, וייגאל היה איש פלמ"ח מרויך במקלע, כמה שנים לפני כן. הוא ישב משך חמשותף בלטרון ורפיח. האנגלים לא תיארו לעצמם שעשו לו טובה רבה — לא זה בלבד שאיפשרו לו להבריא ולחינפוש, אלא גם סיפקו לו את החומר הגולמי לתיאור ה"סיוון", המשחרע על כמה עמודים בדרך גבר.

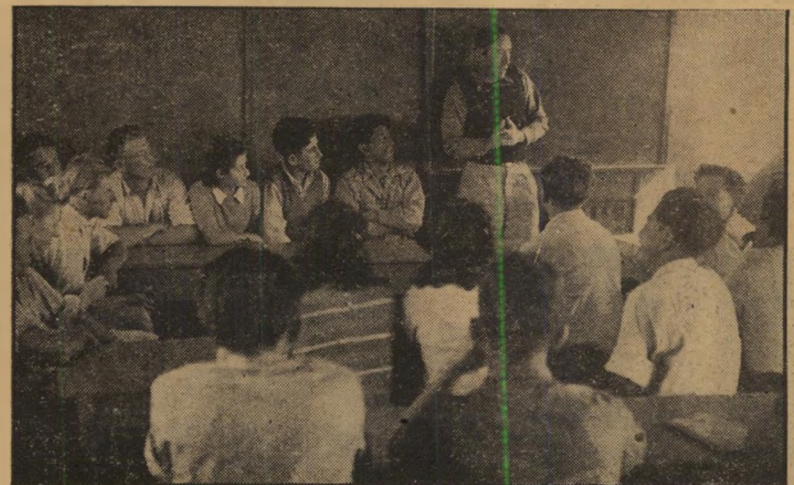
החטיבה פוערת. המלחמה באה למשק נען בדמות חטיבת גבעתי. ייגאל גויס כקצין הרבות לאחד הגדודים המפורסמים, התבלט בעיקר בשל יושרו: מכיוון שלא יצא עצמו לקרב סירב לנאום בפני הלוחמים "ציונות" הוא הצטמצם באספקת אמינים ועתונים, עשה טובות פרטיות רבות ללוחמים. רק מפקד הגדוד ידע על המישר הגופני שעבר עניו זמן קצר קודם לכן, שמנע בעדו תפקיד קרבי.

בחטיבה הלוחמת היה יוצא דופן. התנגדות זו התפוצצה כשהציגה הבימה את מחזהו בערבות הנגב, שהחטיבה פירשה אותו בצדק מה, כעלבון ללוחמי נגבה. למעשה יכולה היתה העליה לקרות בכל מקום אחר, אולם מוסינזון עשה בה את השגיאה שחזר עליה פעמים רבות — ליצור זמיון גדול מדי בין ילידי דמיונו ובין מקומות ואנשים מסויימים. אנשי החטיבה הלכו במ אורגן להצגות, פוצצו אותן בכוח הזרוע, הכריחו את התיאטרון לצנור את הקטע שעורר את חמתם.

יכולתי לגלות להם... שיבתו של מוסינזון לקיבוץ היתה נתונה יותר ויותר בספק. כבר לפני המלחמה קיבל חצי שנה חופש כדי שישב בנהלל ויכתוב שם את ספרו השני, מי אמר שהוא שחור. בהגר המלחמה קיבל שנתים נוספות של חופש.

אולם לפני שנעל זכות זו, סיפק מוסינזון את הקש ששבר את גב האמל. הוא פייסכ באשמות סיפור בשם אנוש כחציר ימי, שלא היה אלא פרק מתוך הספר דרך גבר שזה עתה החל כותב אותו**.

* עונות מסירתם של אנשי אצ"ל לבזזת הבריטית על ידי ההגנה.
** פרק מיו בעמוד 204 בספר, המספר כיצד חיפש מזכיר המשק חלקת אדמה עבור בית קברות.

ייגאל מוסינזון באסיפה בקיבוץ נען

כמו בטרדיה היונית

כי בשעתו לא קראו אותו בכלל. ההצלחה הראשונה באה בצורה די מקורית בשנת 1944. מוסינזון עבד במחצבה בסטיש של 5 ק"ג, כשנפלה לו אבן גדולה על הרגל. רופא המשק נתן לו כמה ימי מנוחה. הוא ניצל תקופה זו כדי לכתוב את סיפורי הראשון ליל שרב, הביא אותו, כשרגלו עטור פה גבס, למערכת משמרת**.

בשהם שלונסקי. שלונסקי יצא אליו, לקח את הסיפור, אמר לו לחזור ביום הרביעי. אולם הצעיר למוד האכזבות לא בא ביום היעור, פגש את המי שור מגודל-השער רק ביקרה, לבחירת היום. אז נודע לו כי הסיפור יופיע ביום

* בו גדלו כמעט כל הסופרים הישראליים הצעירים, ביניהם משה שמיר, נתן שחם, בעימן גל, שלמה טנאי.

** משה מוסינזון, עורך בטאון הנוער הי עובד במעלה.

*** קודמו של על המשמר שהיה שייך לי השומרי-הצעיר לפני הקמת מפ"ם.

עד אז לשבחים, הרי היה האשם באופיו הקשה. כי ייגאל, שנולד לפני 34 שנה בעין-גנים, נשלח לבית-אלפא בילד קשה-החניון. בשנה הראשונה ללימודיו גורש בזה אחר זה משלושה בתי-ספר. מבית-הספר תל-נדרון בצפון תל-אביב גורש מפני שנהג לקום ולצאת באמצע השיעור, להסתכל בחיפושיות ובל מבית-הספר לבנים ברחוב אחר-העם סולק מפני שבמקום ללמוד הלך להתחנך. חרבת: קרובה, להסתכל בתרמוני הקטרים בית-הספר השלישי, בית-החניון לילי עובד דים בקרבת הירקון, גילה כי הילד מתעניין הרבה יותר בציפורים שבסביבה מאשר בלימודים.

הכל יעצו לאביו, איכר אמיד שהיתה לו רפת בעלת 60 פרות חולבות, שהילד זקוק לשינוי אורח-חיים בקיבוץ.

הטיפול הועיל. אחרי שלוש שנים בבית-אלפא, שהיה לדבריו, המאשרות בחייו, חזר לבית-הספר התל-אביבי כתלמיד טוב. הוא עבר לבן-שמן, הצטרף בגיל 16 לקן השומרי

* מתחזו עם ישראל, לא עם מגדל.